

LASĪTPRASMES ATTĪSTĪBA SKOLĒNIEM AR VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪBU

Reading Skill Development of Students with Insufficient Language System Development

Karīna Žīgure

Rezekne Academy of Technologies, Latvia

Svetlana Usca

Rezekne Academy of Technologies, Latvia

Abstract. Literacy is important for all people and children to be able to function, to know the world around them and to be able to interact with other people, thus creating a path to a successful career. Reading disorders usually appear already in primary school, specific, individual difficulties in learning to read and write. Children with reading disabilities have difficulty learning the alphabet, naming letters, distinguishing sounds and assigning them to a specific letter. When starting the improvement of reading skills, it is necessary to respect the individual interests, needs and abilities of students. The aim of the research is to analyse how the reading skills of 1st grade students with insufficient development of the language system improve, using methodical material (game) created by the author. Research methods: literature analysis, observation, questionnaires, data processing in the SPSS program. Main results: when assessing whether a child is able to answer questions after reading: girls are rated higher (Mean 2.27) than boys (Mean 1.78). Depending on the nationality of the child ($p = ,036$), assessing whether the child reads by syllables and reads with appropriate intonation for the type of sentence: children whose native language is Latvian are rated higher (Mean 3.67) than those whose native language is Russian (Mean 3.22). The data at the end of the study show that the material developed by the author gives results and there is a dynamic in children's reading ability.

Keywords: literacy development, 1st grade students, insufficient development of the language system.

Ievads

Introduction

Lasītprasmes apgūšana ir laikietilpīgs process, kas prasa lielu piepūli gan no bērna, gan viņa vecākiem un pedagogiem. Katram no skolēniem ir jāpiemēro atbilstošākās metodes lasītprasmes apguvei, jo skolēni ir ļoti dažādi un viņiem ir atšķirīgas spējas mācīties (Ya-Ning & Monaghan, 2019).

Skolēnu lasītprasmi parasti attīsta pieaugušajam mijiedarbojoties ar skolēnu lasīšanas procesā. Ir nepieciešams skolēnu ieinteresēt lasīšanas procesā, skolēnam ir jāredz, ka pieaugušais lasa, ir jārada piemērs, jo no tā bērns mācās. Lasītprasmi ir nepieciešams attīstīt skolēnam jau agrīnā vecumposmā, lasot priekšā, pēc tam

ir nepieciešams uzdot jautājumus par dzirdēto tekstu, tādā veidā iesaistot bērnu lasīšanas procesā jau no mazotnes (Thomas, Colin, & Leybaert, 2020).

Lasītprasme ir viena no galvenajām prasmēm, kas ir jāattīsta skolēniem, taču ir skolēni, kam lasītprasmes apguve rada grūtības. Tam var būt dažādi cēloņi, tomēr visbiežāk tas saistīts ar primāriem vai sekundāriem valodas traucējumiem. Tikai lasīšanas traucējumi ir novēroti reti, tie parasti ir kopā ar rakstīšanas un mutvārdu runas traucējumiem. Lasīšanas traucējumi ietilpst valodas sistēmas traucējumu kompleksā, tādēļ runas attīstības traucējumi kavē lasītprasmes attīstību un skolēns nespēj pilnvērtīgi apgūt lasīšanas iemaņas (Tūbele, 2019; 48). Lasīšanas traucējumu pazīmju kopums liecina, ka skolēnam ir lasīšanas traucējumi. Tas, ka bērnam, apgūstot lasītprasmi, ir kļūdas lasīšanas procesā, vēl nenozīmē, ka bērnam ir lasīšanas traucējumi (Tūbele, 2012).

Raksta mērķis ir analizēt, kā pilnveidojas lasītprasme 1.klases skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, izmantojot autores veidoto metodisko materiālu (spēli).

Mērķa sasniegšanai izmantotas tādas metodes kā literatūras analīze, metodiskā materiāla (spēles) lasītprasmes attīstībai 1.klases skolēniem ar VSNA aprobācija, rezultātu analīze SPSS programmā.

Literatūras analīze

Literature analysis

Valodas galvenā iezīme ir spēja pārvaldīt mutvārdu un rakstiskās formas. Pētījumi liecina, ka morfoloģiskās prasmes ir saistītas ar lasītprasmi - vārdu lasīšanu, pareizrakstību un teksta izpratni (Levesque, 2020). Nozīmīga ir runas un valodas attīstības kvalitāte. Latvijas statistikas dati par 2017.gadu liecina, ka vecumā no 3 līdz 14 gadiem 4,7 % bērnu ir valodas traucējumi (Slimību profilakses un kontroles centrs, 2018), 2020./2021. mācību gadā ar valodas traucējumiem pirmsskolas izglītības iestādēs bija 2365 bērni (CSP, 2021). Praktizējošie logopēdi gan norāda uz lielāku skaitu: Liepājas PII 2020./2021. mācību gadā bija 42,94 % bērnu ar runas un valodas traucējumiem (Tomele, 2022). Ja bērnam ir valodas attīstības traucējumi un netiek veikts korekcijas darbs, tad parasti ir problēmas dažādās dzīves jomās, īpaši šīs problēmas parādās skolā. Šiem bērniem parasti ir grūtības pareizi saklausīt skaņas, saprast to nozīmi un sazināties ar apkārtējiem kopumā. Valodas sistēmas nepietiekama attīstība negatīvi ietekmē psihisko attīstību, uzvedību, intelektuālo attīstību, personības

veidošanos un socializāciju (Tūbele, Šteinberga, 2004). Turklāt katrs bērns, kuram ir valodas traucējumi, var saskarties ar lasītprasmes apguves grūtībām, tāpēc nepieciešams meklēt dažādus veidus, kā sniegt atbalstu bērnam atbilstoši viņa individuālajām vajadzībām.

Pastāv vairākas lasīšanas traucējumu klasifikācijas (1.tabula).

1.tabula. Lasīšanas traucējumu klasifikācija (autores veidots pēc Tūbele, 2012)
Table 1. Classification of reading disorders (the author's modeled after Tūbele, 2012)

Traucējuma klasifikācija	Raksturojums
Etiopatoģeniskā klasifikācija	Ietver primāros un sekundāros lasīšanas traucējumu, ko izraisa organiski smadzeņu bojājumi, sensorie traucējumi, garīgās attīstības traucējumi, neirotiski traucējumi vai deprivācija.
Simptomātiskā klasifikācija	Ietver kļūdu tipoloģiju, izdalot kinētiskos un statiskos lasīšanas traucējumus.
Psiholoģiskā un psiholoģiski pedagoģiskā klasifikācija	Pamatojas uz lasīšanas traucējumu mehānismu analīzi un ietver fonemātiskos, optiskos, telpiskos, apraksiskos, mnesticos, disgramatiskos un semantiskos lasīšanas traucējumus.
Klīniski patoģeniskā klasifikācija	Ietilpst vairākas grupas- hereditāro, encefalopātisko, jaukta tipa, neirotisko, stresa, psihosociālo faktoru izraisītus un neprecizētus lasīšanas traucējumus.

Lasīšanas traucējumu pamatā ir specifiku cerebrālo procesu traucējumi, emocionālās un gribas sfēras traucējumi, psihosociālā riska faktori, kas arī ir pamats pilnvērtīgai lasīšanas apguvei. Logopēds pats spēj noteikt lasīšanas traucējumus, jo tiek izmantota runas un valodas padziļināta izpētes sistēma, kā arī logopēds pārzina traucējumu klasifikāciju un to raksturojumu (Tūbele, 2012).

Logopēds ir speciālists, kurš nosaka skolēniem lasīšanas traucējumus, izmantojot noteiktas runas un valodas padziļinātas izpētes sistēmu. Lasīšanas traucējumi var būt valodas sistēmas nepietiekama attīstības (turpmāk - VSNA) gadījumā (Tūbele, 2012). VSNA ir traucējums, kurā ir nepietiekami attīstīti visi galvenie valodas sistēmas faktori - fonētika, fonemātiskie procesi, morfoloģija, leksika, sintakse un saistītā runa (Lūse, Miltiņa, & Tūbele, 2012). VSNA tiek izdalīti četri līmeņi:

- 1. runas attīstības līmenis- valodas līdzekļi bērnam saskarsmē ir stipri ierobežoti;
- 2. runas attīstības līmenis- paaugstinās runas aktivitāte, bet ir ierobežots, kropļots vārdu krājums, saskarsme ir ierobežota;

- 3. runas attīstības līmenis- spēj komunicēt, taču ir leksiski gramatisko un fonētiski fonemātisko elementu mazattīstība;
- 4. runas attīstības līmenis- nelieli visu valodas komponentu traucējumi, kurus iespējams noteikt tikai detalizētā valodas izpētē (Tūbele, 2012).

Lasītprasmes grūtības ietekmē skolēnu visās dzīves jomās, īpaši skolā, visos mācību priekšmetos, jo lasīšana skolā ir pats pamats. Ir svarīgi jau agrīni noteikt lasīšanas traucējumus, jo tad tos ir iespējams arī vieglāk un ātrāk novērst.

Visefektīvāk attīstīt lasītprasmi var tad, ja tas tiek veikts jau agrīni. Logopēdiskajās nodarbībās sākumskolas vecumposmā būtu nepieciešams vismaz 15 minūtes veltīt individuālam darbam ar skolēniem, kur tiktu pilnveidota fonemātiskā uztvere, vārdu krājums un lasītā teksta izpratnes veicināšana. Galvenais ir nodrošināt, lai, strādājot ar bērniem, tiktu piedāvāti viņiem interesanti un saistoši lasāmie vārdi, teikumi un teksti (Aiken et al., 2021), jo saistošs lasīšanas teksts rada interesi, kas ir viens no galvenajiem motivācijas aktīvai iesaistei darbībā elementiem. Nozīmīga ir arī mācīšanās un sociālā vide, kurā bērns atrodas, jo tā tieši ietekmē viņa kognitīvo un sociālo attīstību. Pētījumos tiek akcentēts, ka sākumskola ir laiks, kad bērns apgūst lasīšanas un rakstīšanas pamatprasmes. Šo apguves procesu lielā mērā stimulē skolotāja un ģimenes līdzdalība (Lyytinen et al., 2015), kas norāda uz savstarpēju skolotāja, logopēda un vecāku sadarbību kā nozīmīgu faktoru skolēna lasītprasmes attīstības un korekcijas procesā.

Lasītprasmes apgūšanā ietilpst burtu zināšana, burtu sapludināšana zilbēs, fonemātiskā uztvere, vizuālā atmiņa, atbilstošs redzes analīzes un sintēzes attīstības līmenis (Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015; 14).

Lasīšanas iemaņu apguvi iedala četros posmos:

- analītiskais skaņu un burtu apguves posms,
- analītiskais zilbju posms,
- pārejas posms uz lasīšanu veselām vārdiem,
- veiktas sintētiskas lasīšanas posms (Zmitračenoka, 2007, 151).

Apgūt lasīšanu nozīmē apgūt dažādus lasīšanas tehnikas veidus un izprast lasīto tekstu. Lai skolēns spētu iemācīties lasīt, ir jāattīsta uzmanība, prognozēšanas spējas un uztvere. Lasot skolēns saprot izlasīto, domās grupē un apstrādā informāciju (Helviga, 2008).

Galvenās lasītprasmes sastāvdaļas ir fonemātiskā izpratne, fonētika, plūdums, vārdu krājums un izpratne. Šie lasītprasmes komponenti ir jāintegrē

agrīnās lasīšanas intervencēs. Fonētikas mācīšana ar sistemātisku pieeju ir būtiska, lai skolēni varētu efektīvi lasīt vārdus, taču tikpat svarīgi ir iemācīt arī tekoši lasīt un izprast izlasīto. Ja skolēniem ir skaidra izpratne par fonemātiku un foniku, tad skolēni vieglāk var iemācīties lasīt zilbes, vārdus un teikumus (Dessemontet et al., 2021).

Apgūstot lasīšanu, skolēniem ar VSNA ir jāveic fonētiskās un fonoloģiskās sistēmas korekcija. Pirmajā posmā jāveic fonemātiskās uztveres attīstība, pamatojoties uz fonēmu dzirdes un izrunas diferencēšanu, pakāpeniski tiek trenēta balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu diferencēšana saskaņā ar valodas fonemātisko sistēmu. Otrajā posmā jāveic lasīšanas iemaņu veidošana ar trešo, vaļējo zilbi, orientējoties uz nākamo patskani. Trešajā posmā ir zilbju analīzes un sintēzes attīstīšana. Tam seko analīze zilbēs, pēc tam vārdā, teikumā un tekstā. Ceturtajā posmā notiek fonemātiskās analīzes nostiprināšana, tiek izmantoti dažādi vingrinājumi lasot zilbes, vārdus un teikumus.

Lasītprasme apguvē tiek izmantoti daudzveidīgi paņēmieni, kuru izvēli nosaka apguves posms un korekcijas darba uzdevumi (2.tabula).

2.tabula. Lasītprasmes apguves paņēmieni (autores veidots)
 Table 2 *Methods of learning reading skills (created by the author)*

Posms	Korekcijas darba uzdevums	Paņēmieni
Pirmsābece posms	Ieinteresēt bērnu lasīt, apgūt burtu elementus.	Lasīšana priekšā, lūgt bērnam atbildēt uz jautājumiem par dzirdēto tekstu, ļaut bērnam prognozēt teksta notikumus pēc attēliem, lasīšana rotaļu veidā; u.c.
Ābece posms	Lasītprasmes un rakstītprasmes apguve, apgūt lasīšanas un rakstīšanas tehniku, uztvert un apjēgt lasītā teksta saturu.	Strādāt ar priekšmetiem un sīzētiskajiem attēliem; saklausīt un saskatīt katru jauno burtu lasītajā tekstā, to dekodēt vārdos, saprast vārdā ietverto jēgu; rakstīt vārdus, kuriem ir saistība ar lasīto tekstu; u.c.
Pēcābece posms	Izprast lasīto tekstu.	Vizualizēt vai zīmēt lasīto tekstu; jautājumu uzdošana par tekstu sākumā vai beigās; u.c.
Analītiskais skaņu un burtu apguves posms	Pilnveidot fonemātisko uztveri; skaņu un atbilstošo burtu apguve.	Burtu saukšana skaļi, kopā ar logopēdu; saklausīt skaņas, kas ir dzirdamas ārā; u.c.
Analītiskais zilbju posms,	Lasīšana zilbēs; zilbe kļūst par lasīšanas vienību.	Zilbju saukšana kopā ar logopēdu; zilbes kopā ar patskaņiem; vārdus sadalīt zilbēs; zilbju taktēšana; u.c.
Pārejas posms uz lasīšanu veselīem vārdiem,	Pāreja uz lasīšanu veselīem vārdiem, panākt lasīšanas ātruma pieaugumu.	Vārdu un teikumu vairākkārtīga lasīšana; lasīšana skaļi kopā ar logopēdu; iztēloties lasāmo sīzētu; grāmatu audioierakstu klausīšanās paralēli to lasot; u.c.
Veiklas sintētiskas lasīšanas posms	Iemācīt lasīt izteiksmīgi, pareizi, apzināti un ātri.	Lasīšana regulāri vingrinoties, Lasīt interesantus, saistošus tekstus; u.c.

Mācoties lasīt, bērnam ir jābūt pilnvērtīgi attīstītai fonemātiskai dzirdei, jāapgūst burti, burtu saliedēšana zilbēs, jāmacās lasīt vārdi, teikumi, īsi teksti. Ja kādā aspektā ir problēmas, logopēds veic korekcijas darbu, kurā jāievēro secīguma princips, jābūt pacietīgam, jāuzslavē bērns pat par mazāko progresu, jāļauj kļūdīties, jānodod iespēja izmantot dažādas metodes, mācoties lasīt, tikai tad lasīšanas apguve dos bērnam prieku un stimulu mācīties lasīt.

Lai dažādotu logopēdiskā darba metodes un lai attīstītu bērniem ar VSNA III līmeni lasītprasmi, tika izveidots metodiskais materiāls (spēle), kas dod iespēju bērniem aktīvi darboties digitāli gan skolā logopēdisko nodarbību laikā, gan mājās. Materiāls ir izveidots ar dažādu sarežģītības pakāpju uzdevumiem, lai to būtu iespējams izmantot bērniem ar dažādām spējām un atbilstīgi lasītprasmes apguves posmiem. Izstrādātais metodiskais materiāls (spēle) tika aprobēts logopēdiskajās nodarbībās. Metodiskā materiāla moduļi pieejami https://drive.google.com/drive/folders/1XR6FYzsgLUBcDZ03_3X3fAGuGCG8Qz6u?usp=sharing, atsūtot pieprasījuma piekļuvi. Lai ar materiālu varētu strādāt, izmantojot skaņu, ir nepieciešams katru no spēlēm lejuplādēt datorā.

Pētījuma metodoloģija *Research methodology*

Pētījumā piedalījās 8 pirmās klases skolēni un viņu vecāki, četri 1.klases audzinātāji un logopēds. Pētījuma sākumā tika veikta bērnu izpēte, lai noteiktu viņu valodas attīstību, kā rezultātā tika atlasīti astoņi bērni, kam tika konstatēta valodas sistēmas nepietiekama attīstība.

Tika veikta bērnu novērošana un novērojumos iegūtie dati tika fiksēti novērojuma kartē, kas pēc tam tika apstrādāti Excel un SPSS Statistics 20.0 programmā.

Pētījuma sākumā tika veikta novērošana, tā ir kvalitatīvā pētījuma metode. Zinātniskajā novērošanā parasti tiek izvirzīti uzdevumi un mērķi. Novērošanas rezultāti tiek fiksēti speciāli izstrādātos dokumentos - dienasgrāmatās, protokolos, kartēs. Novēroto informāciju nepieciešamības gadījumā ir iespējams pārbaudīt, ja novērošanu atkārto tādos pašos apstākļos, kādos tā tika veikta un iegūtie dati ir vienādi, arī mainoties novērotājam, tad novērošanas dati ir ticami (Bhattacharjee, 2012). Novērojuma metode ir tieša, novērojums tiek fiksēts novērojuma brīdī, tā nav atkarīga no novērojamo personu spējas un gatavības sniegt novērotājam

interesējošu informāciju. Novērošanas negatīvā puse ir tā, ka novērotāja attieksme un emocionālā uztvere var ietekmēt novērošanas vērtējumu, tāpat ja novērojama ja zina, ka tiek novērots, var mainīties viņa attieksme un uzvedība. Pētījuma laikā tika veikta ietvertā un atklātā novērošana (Kim et al., 2017).

Tika veikta standartizētā novērošana, tā tiek veikta saskaņā ar iepriekš izstrādātu plānu. Pamatsaturs atspoguļojas speciālās, sīki izstrādātās novērošanas kartēs, kas ļāva noteikt skolēnu lasītprasmes attīstību un lasītprasmes ietekmējošos faktoros pētījuma laikā.

Pētījumā iegūtie dati tika kodēti un apstrādāti programmā SPSS. Pirms rezultātu apstrādes tika veikts Kronbaha alfas tests. Rezultāti ($\alpha = ,985$) liecina, ka novērtēšanas lapai ir laba iekšējā saskaņotība. Tā kā Kolmogorova – Smirnova testā $p > ,05$, datiem ir normāls sadalījums, tika izvēlēti parametriskie testi.

Pētījuma rezultāti

Research results

Pētījuma sākumā tika veikts lasītprasmes novērtējums, lai noteiktu lasītprasmes līmeni 4 baļļu skalā, kur 1 nozīmē, ka bērns darbību neveic, 2 – darbību veic ar palīdzību, daudz kļūdu; 3 – darbības veikšanā dažreiz kļūdās, atsevišķos gadījumos nepieciešama palīdzība; 4 – darbību veic patstāvīgi, bez kļūdām vai kļūdās ļoti reti. Tā kā jebkuram vērtējumam var piemist subjektīvisms, katra bērna lasītprasmes vērtējumu veica logopēds, pedagogs un bērna vecāks. Tādejādi tika panākta triangulācija: pētāmās parādības novērtēšanā iesaistījās trīs dažādi vērtētāji (skat. 3.tabulu).

Dati par skolēnu lasītprasmi pētījuma sākumā, analizējot pēc rādītājiem, liecina, ka bērni sākuma posmā vēl nezina vai ar palīdzību pazīst rakstītos un drukātos burtus, vai arī ļoti bieži kļūdās burtu nosaukšanā vairākos rādītājos - *lasa pa zīlēm, lasa īsus vārdus, lasa sarežģītus vārdus, diferencē patskaņu garumu, precīzi lasa vārdu galotnes, diferencē pēc skanējuma līdzīgus burtus, diferencē grafiski līdzīgus burtus, nepārstata burtus, neizkropļo atsevišķus vārdus, neizlaiž burtus, neizlaiž vārda daļas bērni vai nu darbību neveic, vai darbību veic ar palīdzību un daudz kļūdās*. Tikai rādītājā *neizlaiž vārda daļas* divi bērni darbības veikšanā dažreiz kļūdās, atsevišķos gadījumos nepieciešama palīdzība. Visi bērni pētījuma sākumā lasītā saturu izprata un pēc lasītā spēja atbildēt uz jautājumiem

tikai ar palīdzību un pieļāva daudz kļūdu, kas liecina, ka bērniem šīs prasmes ir vāji attīstītas.

3.tabula. Lasītprasmes pārbaude pētījuma sākumā (vidējās vērtības)

Table 3 Literacy test at the beginning of the study (average values)

Rādītājs	Vidēji	Logopēds	Pedagogs	Vecāks
Pazīst rakstītos burtus	1,46	1,25	1,50	1,63
Pazīst drukātos burtus	1,63	1,63	1,25	2,00
Lasa pa zilbēm	1,75	1,63	1,63	2,00
Lasa īsus vārdus	1,75	1,63	1,63	2,00
Lasa sarežģītus vārdus	1,33	1,00	1,25	1,75
Diferencē patskaņu garumu	1,75	1,63	1,63	2,00
Precīzi lasa vārdu galotnes	1,67	1,50	1,50	2,00
Diferencē pēc skanējuma līdzīgus burtus	1,75	1,50	1,63	2,13
Diferencē grafiski līdzīgus burtus	1,79	1,63	1,63	2,13
Nepārstata burtus	1,79	1,63	1,63	2,13
Neizkropļo atsevišķus vārdus	1,75	1,63	1,63	2,00
Neizlaiž burtus	1,79	1,63	1,63	2,13
Neizlaiž vārda daļas	1,88	1,88	1,63	2,13
Lasītā saturu izprot	2,04	2,00	2,00	2,13
Pēc lasītā spēj atbildēt uz jautājumiem	2,08	2,00	2,00	2,25
Lasa ar atbilstošu intonāciju teikuma veidam	1,17	1,00	1,00	1,50
Lasot ievēro teikuma robežas	1,17	1,00	1,00	1,50

Izvērtējot datus SPSS programmā, tika konstatēts, ka logopēds un pedagogs līdzīgi vērtē katru no bērniem, jo jau ir apguvuši prasmes un zina nepieciešamo apguves līmeni bērniem, lai objektīvi varētu sniegt vērtējumu par bērnu, savukārt, vecāki sniedz augstāku vērtējumu: tas tiek saistīts ar to, ka vecāki savu bērnu redz ar labākām prasmēm, vērtē viņus augstāk, jo ir emocionāla saikne ar bērnu, kas neļauj sniegt objektīvu vērtējumu par viņu. Izvērtējot bērnu lasītprasmi un fiksējot datus valodas kartē, tie ir līdzvērtīgi ar fiksētajiem datiem autores veidotajā novērošanas kartē, kas ļāva noteikt logopēda slēdzienu - rakstīšanas un lasīšanas traucējumi uz VSNA pamata.

Izmantojot T-testu, pētījumā, tika konstatētas nozīmīgas atšķirības atkarībā no bērna dzimuma ($p = ,044$), novērtējot, vai bērns pēc lasītā spēj atbildēt uz jautājumiem: augstāk tiek novērtētas meitenes (Mean 2,27) nekā zēni (Mean 1,78). Citos rādītājos statistiski nozīmīgas atšķirības atkarībā no bērna dzimuma netika konstatētas, taču kopumā vidējo vērtību analīze liecina, ka meitenes tiek

novērtētas augstāk, kas liek secināt, ka meitenes vairāk pievēršas mācību saturam, ir centīgākas un apzinīgākas, tāpēc biežāk meiteņu rezultāti mācību programmā ir augstāki nekā zēniem.

Statistiski nozīmīgas atšķirības ($p=,000$) tika konstatētas atkarībā no bērna motivācijas darbības. Pētījuma dati liecina - jo austāka ir motivācija, jo augstāki ir lasītprasmes rādītāji. Motivācija ir mācīšanās pamats un ir svarīga visu vecumu bērniem, to raksturo iekšējā motivācija - zinātkāre un kontrole, sevis uztvere par to, ka varu mācīties, un ārējā motivācija - nepieciešamība pēc sociālas atzīšanas, atgriezeniskā saite un skolotāja atbalsts. Motivācija mācībās ir process, kas pamodina, virza un saglabā uzvedību, lai sasniegtu mācību mērķi (Bishara, 2018).

Atšķirības atkarībā no bērna tautības un labklājības līmeņa un sniegtā vecāku atbalsta netika konstatētas, līdz ar to grupā bērnu vidējais lasītprasmes līmenis ir līdzīgs.

Pētījuma vidū tika veikts atkārtots mērījums lasītprasmes attīstībai 1.klases skolēniem ar VSNA. Tas tika veikts ar mērķi noteikt, vai autores veidotais metodiskais materiāls (spēle) sekmē 1.klases skolēnu ar VSNA lasītprasmes attīstību. Arī atkārtotā mērījuma laikā tika vērtēti visi lasītprasmes rādītāji. Rezultāti atspoguļoti 4.tabulā.

4.tabula Lasītprasmes pārbaudes pētījuma vidū rezultāti
Table 4 Results of the reading test in the middle of the study

Rādītājs	Vidējais	
	Sākumā	Vidū
Pazīst rakstītos burtus	1,46	2,25
Pazīst drukātos burtus	1,63	2,79
Lasa pa zīlēm	1,75	2,50
Lasa īsus vārdus	1,75	2,38
Lasa sarežģītus vārdus	1,33	1,79
Diferencē patskaņu garumu	1,75	2,42
Precīzi lasa vārdu galotnes	1,67	2,25
Diferencē pēc skanējuma līdzīgus burtus	1,75	2,38
Diferencē grafiski līdzīgus burtus	1,79	2,46
Nepārstata burtus	1,79	2,13
Neizkropļo atsevišķus vārdus	1,75	2,00
Neizlaiž burtus	1,79	2,04
Neizlaiž vārda daļas	1,88	2,08
Lasītā saturu izprot	2,04	2,21
Pēc lasītā spēj atbildēt uz jautājumiem	2,08	2,71
Lasa ar atbilstošu intonāciju teikuma veidam	1,17	1,58
Lasot ievēro teikuma robežas	1,17	1,54

Pētījuma dati liecina, ka visos no rādītājiem (*pazīst rakstītos burtus, pazīst drukātos burtus, lasa pa zilbēm, lasa īsus vārdus, lasa sarežģītus vārdus, diferencē patskaņu garumu, precīzi lasa vārdu galotnes, diferencē pēc skanējuma līdzīgus burtus, diferencē grafiski līdzīgus burtus, nepārstata burtus, neizkropļo atsevišķus vārdus, neizlaiž burtus, neizlaiž vārda daļas, lasītā saturu izprot, pēc lasītā spēj atbildēt uz jautājumiem, lasa ar atbilstošu intonāciju teikuma veidam un lasot ievēro teikuma robežas*) ir redzama dinamika.

Mācoties lasīt, ir nepieciešams regulārs treniņš, jo bērnam nepārtraukti ir jābūt saskarē ar burtiem, lai tos spētu apgūt. Burtu apguve r lasītprasmes pamats, tāpēc tam tiek pievērsta liela uzmanība gan nodarbību laikā pie logopēda, gan klasē.

Pētījuma beigās tika veikts mērījums, lai noteiktu lasītprasmes attīstību 1.klases skolēniem ar VSNA, lai noteiktu, vai autores veidotais metodiskais materiāls (spēle) ir sekmējis lasītprasmes attīstību skolēniem, kuri piedalījās pētījumā kopš septembra. Pētījuma beigās tika vērtēti visi lasītprasmes rādītāji, rezultāti atspoguļoti 5.tabulā.

Pētījuma dati liecina, ka visos no rādītājiem (*pazīst rakstītos burtus, pazīst drukātos burtus, lasa pa zilbēm, lasa īsus vārdus, lasa sarežģītus vārdus, diferencē patskaņu garumu, precīzi lasa vārdu galotnes, diferencē pēc skanējuma līdzīgus burtus, diferencē grafiski līdzīgus burtus, nepārstata burtus, neizkropļo atsevišķus vārdus, neizlaiž burtus, neizlaiž vārda daļas, lasītā saturu izprot, pēc lasītā spēj atbildēt uz jautājumiem, lasa ar atbilstošu intonāciju teikuma veidam un lasot ievēro teikuma robežas*) ir redzama dinamika.

Autores veidotajā metodiskajā materiālā ir spēļu uzdevumi, kas attīsta visas uzskaitītās prasmes, kas ļāva skolēniem pilnvērtīgi apgūt burtus, saklausīt skaņas, lasīt zilbes, vārdus, teikumus, īsus tekstus. Veicot pētījumu, ir redzama dinamika katrā no rādītājiem, taču joprojām skolēniem ir grūtības ar sarežģītu vārdu izlasīšanu, teksta izpratni, atbilstošu intonāciju teikuma veidam un ir grūti ievērot teikumu robežas, tas ir saistāms ar to, ka šiem bērniem ir VSNA, kas kavē apgūt lasītprasmi, jo ir traucēti fonemātiskie procesi, ir ierobežots vārdu krājums, skolēnam ir grūtības pareizi veidot teikumus.

5.tabula. Lasītprasmes pārbaudes pētījuma beigu rezultāti

Table 5 Final results of the literacy test study

Rādītājs	Vidējais		p
	Sākumā	Beigās	
Pazīst rakstītos burtus	1,46	3,42	,008
Pazīst drukātos burtus	1,63	3,88	-
Lasa pa zilbēm	1,75	3,50	,003
Lasa īsus vārdus	1,75	3,46	,000
Lasa sarežģītus vārdus	1,33	2,54	,006
Diferencē patskaņu garumu	1,75	3,17	,015
Precīzi lasa vārdu galotnes	1,67	3,08	,003
Diferencē pēc skanējuma līdzīgus burtus	1,75	3,04	,014
Diferencē grafiski līdzīgus burtus	1,79	3,21	-
Nepārstata burtus	1,79	2,92	,001
Neizkropļo atsevišķus vārdus	1,75	2,88	,001
Neizlaiž burtus	1,79	3,00	,002
Neizlaiž vārda daļas	1,88	2,96	,000
Lasītā saturu izprot	2,04	3,08	,091
Pēc lasītā spēj atbildēt uz jautājumiem	2,08	3,29	,023
Lasa ar atbilstošu intonāciju teikuma veidam	1,17	2,75	,015
Lasot ievēro teikuma robežas	1,17	2,83	,010

Pētījuma beigās, izmantojot T-testu, tika konstatētas nozīmīgas atšķirības atkarībā no bērna tautības ($p = ,036$), novērtējot, vai bērns lasa pa zilbēm un lasa ar atbilstošu intonāciju teikuma veidam: augstāk tiek novērtēti bērni, kuriem dzimtā valoda ir latviešu (Mean 3,67) nekā tie, kuriem dzimtā ir krievu valoda (Mean 3,22). Citos rādītājos statistiski nozīmīgas atšķirības atkarībā no bērna tautības netika konstatētas, taču kopumā vidējo vērtību analīze liecina, ka latvieši tiek novērtēti augstāk, kas liek secināt, ka latviešiem ir vieglāk apgūt lasītprasmi, nekā krievu tautības bērniem, kuri mājās pamatā runā krieviski, jo tā ir viņu dzimtā valoda, viņi ļoti daudz ikdienā saskarās ar šo valodu, kas pierāda to, ka jo vairāk un plašāk konkrētā valoda ir ikdienas runā jau kopš dzimšanas, jo vieglāk arī ir iemācīties lasīt šo valodu.

Autores veidoto metodisko materiālu (spēli) tika piedāvāts novērtēt divām ekspertēm. Ekspertes norāda, ka izstrādātais materiāls ietver visus valodas sistēmas nepietiekamas attīstības komponentus - fonemātiku, morfoloģiju,

leksiku, sintaksi un saistīto runu, atbilst 1.klases līmenim, kā arī šīs spēles ir saistošas gan bērniem, gan pedagogiem, gan vecākiem.

Analizējot visus iegūtos rezultātus pētījuma beigās, tiek secināts, ka autores izstrādāto materiālu iespējams izmantot kā vienu no metodiskajiem materiāliem un tas dod rezultātus. Izmantojot šo spēli, skolēniem ir attīstīta lasītprasme, bērniem ir vieglāk komunicēt, iekļauties kolektīvā un apgūt mācību vielu.

Secinājumi **Conclusions**

Analizējot zinātnisko literatūru un iegūtos rezultātus tika secināts:

1. Bērniem lasītprasmes attīstīšanai ar VSNA ir nepieciešams izmantot dažādas metodes, pielāgojoties bērna attīstības līmenim un personības vajadzībām, lai spētu pilnvērtīgāk un kvalitatīvāk attīstīt un pilnveidot lasītprasmi.
2. Iegūtie dati un to apstrāde ļauj secināt, ka bērniem ar VSNA nepieciešams lasītprasmi attīstīt individuāli vai mazās grupās.
3. Digitālo rīku izmantošana lasītprasmes pilnveidei bērniem ar VSNA rada lielāku interesi par lasīšanu un dod iespēju viņiem aktīvāk strādāt logopēdiskajās nodarbībās.
4. Pieaugušo iesaiste un vecāku līdzdalība veicina bērna motivāciju pilnvērtīgāk apgūt lasītprasmi.
5. Jo augstāka ir motivācija (bērns ir motivēts), jo augstāki ir lasītprasmes rādītāji;
6. Pētījuma beigās, ir redzama dinamika katram no bērniem, katrā no rādītājiem, taču joprojām skolēniem ir grūtības ar sarežģītu vārdu izlasīšanu, teksta izpratni, atbilstošu intonāciju teikuma veidam un ir grūti ievērot teikumu robežas, tas ir saistāms ar to, ka šiem bērniem ir VSNA, kas kavē apgūt lasītprasmi, jo ir traucēti fonemātiskie procesi, ir ierobežots vārdu krājums, skolēnam ir grūtības pareizi veidot teikumus;
7. Pētījuma beigās tika konstatēts, ka ir nozīmīgas atšķirības rādītājos atkarībā no bērna tautības- latvieši tiek novērtēti augstāk, kas liek secināt, ka latviešiem ir vieglāk apgūt lasītprasmi, nekā krievu tautības bērniem, kuri mājās pamatā runā krieviski, jo tā ir viņu dzimtā valoda,

viņi ļoti daudz ikdienā saskarās ar šo valodu, kas pierāda to, ka jo vairāk un plašāk konkrētā valoda ir ikdienas runā jau kopš dzimšanas, jo vieglāk arī ir iemācīties lasīt šo valodu;

8. pētījuma beigās nozīmīgas atšķirības pēc bērnu dzimuma netika konstatētas, kas liecina, ka autores izstrādātais materiāls ir vienlīdz izmantojams, ieinteresējošs un noderīgs gan zēniem, gan meitenēm.
9. Izveidotais metodiskais materiāls pilnveido lasītprasmi 1.klases skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Summary

Latvian statistical data for 2017 show that 4.7% of children between the ages of 3 and 14 have language disorders (Center for Disease Prevention and Control, 2018), 2020/2021. in the school year, there were 2,365 children with language disorders in preschool educational institutions (CSP, 2021). A child with a language disorder may face difficulties in learning to read, so it is necessary to look for different ways to support the child according to his individual needs.

Based on the theoretical findings, in the framework of the study, according to the needs of children with IDLS level III, methodological material (game) was created, which gives children the opportunity to be active digitally both at school during speech therapy classes and at home. The material has been created with tasks of different levels of complexity so that it can be used by children with different abilities and according to the stages of learning literacy. The developed methodical material (game) was approved in speech therapy classes.

As a result of the conducted research, several conclusions were drawn:

1. Children need to use different methods for developing reading skills with IDLS, adapting to the child's level of development and personality needs, in order to be able to develop and improve reading skills more fully and qualitatively.
2. The obtained data and their processing allow us to conclude that children with insufficient development of the language system need to develop reading skills individually or in small groups.
3. The use of digital tools for the improvement of reading skills in children with IDLS creates more interest in reading and gives them the opportunity to work more actively in speech therapy classes.

4. The involvement of adults and the participation of parents contribute to the child's motivation to acquire reading skills more fully.
5. The higher the motivation (the child is motivated), the higher the literacy rates;
6. At the end of the study, the dynamics of each of the children, in each of the indicators, is visible, but still the students have difficulties with reading complex words, understanding the text, appropriate intonation for the type of sentence and it is difficult to observe the boundaries of the sentences, this is related to the fact that these children have IDLS, which hinders the acquisition of reading skills, because the phonemic processes are disturbed, the vocabulary is limited, the student has difficulty forming sentences correctly;
7. At the end of the study, it was found that there are significant differences in indicators depending on the child's nationality - Latvians are rated higher, which leads to the conclusion that it is easier for Latvians to learn reading skills than for children of Russian nationality, who mostly speak Russian at home, because it is their native language, they encounter this language a lot on a daily basis, which proves that the more and more widely the specific language is in daily speech from birth, the easier it is to learn to read this language;
8. At the end of the study, no significant differences were found according to the gender of the children, which shows that the material developed by the author is equally usable, interesting and useful for both boys and girls.
9. Methodical material created by the author improves reading skills for 1st grade students with insufficient development of the language system.

Literatūra **References**

- Aiken, H., Bratsch-Hines, M., Amend, S., Vernon-Feagans, L. (2021). *Targeted Reading Instruction: Four Guiding Principles*. DOI: <https://doi.org/10.1002/trtr.1975>
- Bhattacharjee, A. (2012). *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. Pieejams: https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1002&context=oa_textbooks

- Bishara, S. (2018). Active and traditional teaching, self-image, and motivation in learning math among pupils with learning disabilities. *Cogent Education*, Vol. 5(1), 1436123. DOI: <https://doi.org/10.1080/2331186X.2018.1436123>
- Cakiroglu, A., Kuruyer, H. (2012). First grade Elementary School Student's Family Involvement in the Process of Reading and Writing Skills Acquisition. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Volume 46, 5588-5592. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.06.480>
- Dessemontet, R.S., de Chambrier, A.F., Mmartinet, C., Meuli, N., & Linder, A.L. (2021). Effects of a phonics-based intervention on the reading skills of students with intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities*, Volume 111. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.103883>
- Helviga, I. & Rakeviča, I. (2008). *Vienota runas un rakstu sistēma pamatizglītības 1.-4. klasē*. Rīga: VISC.
- Kim, E. H., Ji, S. H., Song, I. K., Lee, J. H., Kim, J. T., & Kim, H. S. (2017). Simple method for obtaining the optimal laryngoscopic view in children: A prospective observational study. *The American Journal of Emergency Medicine*, 35(6), 867-870. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ajem.2017.01.048>
- Levesque, K., Breadmore, H., Deacon, K. (2020). How morphology impacts reading and spelling: advancing the role of morphology in models of literacy development. *Journal of Research in Reading*, Volume 44, Issue1, 10-26. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12313>
- Lūse, J., Miltiņa, I., & Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Raka.
- Lyytinen, H., Aro, M., Richardson, U., Erskine, J. (2015). Reading Skills, Acquisition of: Cultural, Environmental, and Developmental Impediments. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Vollume 5, Pages 5-11. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.23111-5>
- Rozenfelde, M., Kalvāne, A., & Ušča, S. (2015). *Lasīt mācīšana viegli un ar prieku*. Project REF. Pieejams http://easereading.org/wp-content/uploads/2015/12/Handbook_LV.pdf
- Slimību profilakses un kontroles centrs (2018). *Statistikas dati par bērnu veselību, 2010.-2018*. Pieejams <https://www.spkc.gov.lv/lv/statistikas-dati>
- Thomas, N., Colin, C. & Leybaert, J. (2020). Interactive Reading to Improve Language and Emergent Literacy Skills of Preschool Children from Low Socioeconomic and Language-Minority Backgrounds. *Early Childhood Education Journal*, 48, 549–560. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10643-020-01022-y>
- Tomele, G. (2022). *Bērņa valodas attīstības veicināšana un valodas traucējumu korekcija Montessori pedagoģijas aspektā*. Promocijas darbs. Liepāja: LiepU.
- Tūbele, S. (2019). *Valodas traucējumu novērtēšana*. Rīga: Raka.
- Tūbele, S. (2012). *Bērņa valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi*. Rīga
- Tūbele, S. & Šteinberga, A. (2004). *Ievads speciālajā pedagoģijā*. Rīga: Raka.

Zmitračenkova, V., Tutina, A. (2007). *Inovācijas skolotāja logopēda darbībā: trešais studiju programmas "Skolotājs-logopēds" zinātniski metodisko materiālu krājums*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Ya-Ning, C. & Monaghan, P. (2019). *Quantity and Diversity of Preliteracy Language Exposure Both Affect Literacy Development: Evidence from a Computational Model of Reading*. Pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10888438.2018.1529177>